

EN DEFENSA DE LA CONDICIÓN HUMANA

A LA RECERCA DE «L'ALTRA ECONOMIA»

PAULO SUESS

São Paulo, Brasil

Mirem de construir maneres de viure i de societat que la nostra cultura pròpia està destruint dia a dia. El capitalisme forma part de la nostra cultura. Com que es tracta de processos històrics, no podem, simplement, tornar a temps passats i reconstruir el que ja ha estat destruït. Amb el material de les ruïnes culturals d'avui dia, i amb la memòria del passat, necessitem construir la cultura del “bon viure” com una cosa nova i heretada, en la base d’una “altra economia”. Pensar en “una altra economia” vol dir “produir bé” perquè tots puguem fer el que els mitjans de producció i la natura permeten fer, sense explotar les persones amb la feina o alienar-los amb el consum.

I. L’“altra economia” ens fa moure al ritme quotidià d’una *ciranda*, i els quatre tocs que la fan girar són: la natura, els mitjans de producció, la tecnologia i les necessitats de consum per al benestar de tothom (creativitat, oci i plaer sense privilegis). Per tant, l’“altra economia” ha de ser pensada harmoniosament inserida en un determinat ambient “natural”, “cultural”, “psicològic-vital” i “social”. L’economia del capitalisme tardà va generar un desequilibri accentuat d’aquestes quatre dimensions en privilegiar “mitjans de producció/tecnologia” i “consum”, en detriment de la natura i la societat. La natura descuidada contínuament adverteix a la humanitat que els seus béns no són pas infinits. No tot el que els mitjans de producció permeten produir, la natura i la societat ho suporten sense patir greus conseqüències. El capitalisme ha establert un cercle viciós entre feina, mercaderia, consum i lucre.

En el projecte d’“una altra economia” s’imposen tasques radicals:

Cal desvincular “treball” de “feina”. Això vol dir tornar al treball la seva dimensió vocacional i creativa que caracteritza la dignitat humana. La feina és una relació contractual i, en la configuració del capitalisme, està vinculada a la producció de mercaderies rendibles, a salaris indignes i a lucre que divideixen la societat en classes socials hegemòniques i subordinades. Els mecanismes de producció i distribució dels “béns de consum” i “serveis” són mecanismes sistèmics d’explotació i d’alienació. Alienen el treballador del producte que aquest fa, i exploten la seva mà d’obra i els recursos de la natura. El fet de comprar i gastar aquests productes sense necessitat, això també aliena el consumidor.

No podem permetre que, en nom del lucre, els límits antropològics de l’ésser humà quedin en suspens. La condició humana ve marcada pel pas evolutiu del regne animal al regne humà a través de les cultures. Mitjançant un llarg procés civilitzador, la humanitat s’ha alli-

berat, gràcies a la cultura, de la programació dels instints, i s’ha imposat límits –prohibicions, regles, lleis, valors, repressions– necessaris per a la vida en societat. El sistema capitalista ha introduït, amb el pretext de la llibertat i del plaer, mercaderies que esquiven lleis i ètiques culturals heretades. El desig del lucre comercialitza tota la condició humana: sexualitat i afectivitat, estètica i ètica, salut i educació, naixement i mort, ritus i festes, religió i art. Sense tenir cap més instint, i posades a la venda moltes de les regles culturals, els éssers humans són capaços de retornar fins a una nova espècie que no és ni humana ni animal. La violència individual i col·lectiva que s’observa a tot arreu, des dels estadis de futbol a les guerres entre grups religiosos o nacions, és un fenomen inherent al capitalisme i a les seves institucions, i dóna testimoni d’aquesta condició humana híbrida. Problemes socioeconòmics, que no es poden resoldre per la persuasió, molt sovint es transfereixen cap al pla militar.

De quina manera podem refusar el consum d’una cosa que ens enreda en una xarxa de lucre, explotació i alienació? Els que es lucren amb la venda d’aquests productes saben, amb la promesa de satisfer desitjos i d’eliminar fronteres, estimular la vaga sensació de llibertat. El que fins al dia d’avui ha estat prohibit i impossible ha de ser vist ara mateix com a alliberament de tradicions culturals caducades i de l’esclavitud de fam i penúria. La satisfacció de desitjos alienats com a alliberament aprofundeix l’abisme de desigualtat entre les classes socials.

II. L’“altra economia” serà construïda amb una llarga caminada de lluites i aprenentatges, que passa pel descontentament de parts significatives de la societat civil i per la deconstrucció de pràctiques alienants. Podem imaginar tres maneres d’organitzar la “res pública”: l’estat (neo)liberal, l’estat del benestar social, com una opció intrasistèmica pels desfavorits, i l’estat de

Idées desenvolupades al llibre SUNG-RIEGER-MIGUEZ, *Beyond the Spirit of Empire*, SCM, Londres 2011.

l'“altra economia”, que aconseguiria, democràticament, eliminar la pobresa i la desigualtat, trencant amb el sistema capitalista globalitzat. Les dues primeres formes d'organització política, amb les seves limitacions estructurals en l'administració del “bon viure”, ja les coneixem. La tercera, la realització plena de la qual seria el paradís a la Terra, representa un horitzó utòpic.

Com a punt de partida d'aquesta trajectòria que ens du a “una altra economia”, podem imaginar la forma del capitalisme tardà d'avui amb les seves apostes: creixement, acumulació, autoregulació del mercat, competició individual i corporativista, privatització, mercantilització i alienació. Tot el que es privatitza és orientat per la borsa de valors i no per la solidaritat social. El discurs que justifica aquesta economia és la “retòrica de la responsabilitat”. Basada en una ètica individual, aquesta retòrica defensa que cadascú seria capaç d'arribar a la seva “llibertat merescuda”. Però aquesta llibertat produeix, en detriment de la justícia distributiva, una desigualtat creixent i un caos ecològic.

Un segon model seria una economia amb creixent intervenció de l'estat a favor dels pobres i marginats. El resultat d'aquesta intervenció seria una mena d'economia de benestar social, implantada per l'anomenat estat del benestar social, que no proposa una ruptura sistèmica i, per tant, confon l'opció pels desafavorits amb l'opció de combat a la pobresa. Aquest model és millor que el primer, però no resol els problemes de fons heretats del capitalisme. És a dir: la desigualtat i la violència.

Com construir una economia de justícia social i responsabilitat solidària? D'una banda, no podem tornar a les societats agrícoles o preindustrials. Ni els pobles indígenes, quan estan en contacte amb la societat industrialitzada, volen tornar a aquests orígens. De l'altra, no trobem una solució dins un sistema econòmic que té, com a centre neuràlgic, el lucre, la competició, l'acumulació i l'alienació. La societat de la informàtica, que, gradualment, es consolida com a societat postindustrial, no canvia en essència el quadre sistèmic del capitalisme. Fins al dia d'avui, les revolucions, les lluites de classes, els moviments socials i els moviments educatius de conscienciació no han estat capaços de forjar transformacions sistèmiques duradores.

III. L'“altra economia” serà una economia postcapitalista. Les malalties de les economies neoliberals, postneoliberals i de l'anomenat estat del benestar social exigeixen ruptures sistèmiques. Ja que tots els sistemes socials són dialèctics i contradictoris, és possible tam-

bé, dins el capitalisme, identificar contradiccions que possibiliten anticipar (ja sigui simbòlicament o bé d'una manera real), esquerdes sistèmiques com a precursors de canvis estructurals.

Com a metes per a l'aproximació de l'“altra economia”, que serà el naixement d'una nova societat pluricultural, la universalitat de la qual tindrà la seva base en la pluralitat regional, podem imaginar:

- reducció, desconcentració o abolició de la propietat privada dels mitjans de producció col·lectivament operats;
- reducció de la feina que alieni les persones;
- estímuls a la participació en les relacions de producció;
- convivència amb la natura en una relació de reciprocitat de subjectes, cosa que exigeix repensar la nostra subjectivitat i la nostra matriu energètica;
- reducció del consum a un nivell saludable i possible per a tothom;
- revisió del sistema educatiu, que representa una “incubadora” de la ideologia dominant.

Totes aquestes metes exigeixen noves relacions socials, des de la casa pròpia fins als confins més llunyans del món. L'eix d'aquestes noves relacions és la solidaritat, amb la seva ramificació en la reciprocitat, subsidiarietat i gratuïtat. Per tal d'avançar en la direcció de l'“altra economia”, cal transformar les masses populars que pateixen silenciosament en actors conscients del seu individualisme competitiu, del seu estatut de compradors realitzats pel seu poder de consum, de la seva explotació i alienació, i convèncer-les que una altra inserció al món és possible. Pràctiques i moviments de rebuig de la naturalització de l'*statu quo* necessiten una inversió pedagògica extraordinària més enllà del capital.

El calze del patiment que vessa crea consciència i facilita l'actuació pedagògica. Hi ha símptomes de patiment globalitzat que s'han tornat visibles en la revolta de la “Primavera Àrab”, en el “Moviment dels Indignats”, a Espanya, en la revolta estudiantil, a Xile, i en les protestes “Ocupa Wall Street” als Estats Units. Ramificacions d'aquests moviments de protesta apunten arreu del món cap a la construcció d'“una altra societat”. Cada gest simbòlic o real de gratuïtat trenca amb la lògica de cost-benefici. Cada canvi en la matriu energètica pot tornar el món més habitable. Cada transformació de relacions de competició en relacions de reciprocitat i solidaritat pot ser a l'arrel d'una nova societat.